

VAŽNOST SLIKOVNICE I NJEZIN UTJECAJ NA RAZVOJ DJEČJEG GOVORA

Snježana Berak

Hrvatsko čitateljsko društvo

Narodna knjižnica *Petar Preradović* Bjelovar

snjezana.berak@knjiznica-bjelovar.hr

Sažetak

Prva knjiga s kojom se dijete susreće upravo je slikovnica. Uloga slikovnice u ranom dječjem razvoju ima nekoliko funkcija koje korespondiraju s potrebama u odgoju u predškolskoj, a onda i u školskoj dobi. Uz nju dijete svladava jezik i govor, vježba zapažanje i razvija maštu pomoću ilustracija, ali i uči o moralnim načelima. Poznato je da kako dijete raste, omjer teksta i slike se mijenja. Govorno-jezična funkcija slikovnica potiče i podupire razvoj fonemske i fonološke osviještenosti, razvoj govora, bogaćenje rječnika, upoznavanje karakteristika teksta i načina njegova funkcioniranja, te drugih predčitačkih vještina. Slikovnicu ili priču potrebno je uvoditi u djetetov život tako da ona od igračke postane omiljeni predmet poput igračke. Roditelj i drugi odrasli koji djetetu čita već od najranije dobi izgrađuje s djetetom poseban osjećaj bliskosti i povezanosti. U radu će biti govora i o tome kako pojedini stručnjaci, pedijatri, logopedi, knjižničari, kroz različite oblike, programe i akcije, udruženi u zajedničkoj misiji, pomažu roditeljima, zajednici i društvu u cjelini u ostvarivanju cilja, a to je razvijanje pismenosti kao prioriteta današnjeg vremena.

Slikovnica i njezina uloga

Slikovnica je prva knjiga u djetetovu životu, a s djecom komunicira preko slike i teksta. Neke slikovnice ne sadrže tekstualni dio u pisanom obliku, no u takvim slučajevima dijete ima posrednika kod čitanja slikovnica, te se tekstualni dio slikovnice ne može isključiti. Slikovnica je knjiga namijenjena djeci. Svaka priča, bajka, basna ili neko drugo književno djelo može se prenijeti u obliku slikovnice i prilagoditi dobi djeteta. Uloga slikovnice je, između ostalog, i odgoj za lijepu književnost. Pravilnim odabirom djecu uvodimo u njezin svijet. Kroz igru i zabavu stvara se put da zavole književnost i upotrebljavaju je u kasnijoj životnoj dobi. Djeca se poistovjećuju s odabranim likovima, uče kroz pogreške i uspjehe tih likova i objašnjavaju si pitanja koja priča postavlja. Slikovnice mogu simbolizirati moralno ponašanje i moralne odnose. Njezin je cilj upoznati dijete s bojama i likovima, pobuditi maštu, razviti smisao za lijepo, prenositi doživljaje i sadržaje, razviti psihomotoričke sposobnosti i razviti kreativne potrebe. Kad se govori o slikovnici kao o prvoj djetetovoj knjizi, na prvo mjesto stavljaju se njezine umjetničke vrijednosti. Dijete njezin sadržaj doživljava više psihološki, slikovnica

na njega djeluje svojim ilustracijama. Ono ne gleda sliku samo s estetskog stajališta, nego se prema njoj postavlja aktivno i prima informacije o životu i svijetu koji ga okružuje. Kako dijete raste, omjer teksta i slike se mijenja. U ranijoj dobi slika ima veće značenje. Dijete prati priču objašnjavajući si radnju ilustracijama koje gleda više nego tekстом koji mu netko čita. Kasnije, ilustracija služi za upotpunjavanje priče i kao pomoć za vizualizaciju sadržaja. Razvojem djeteta postupno se gubi potreba za ilustriranim sadržajem, te slikovnice gube svoju funkciju kako dijete odrasta.

Slikovnica dijete uči, odgaja i pomaže mu u rješavanju problemskih situacija. Njezin sadržaj može se vezivati uz djetetove osjećaje, zdravlje, higijenske navike, osobine njegove ličnosti, ponašanje, odnose u obitelji i društvu (*problemska slikovnica*). Ona pruža djetetu osnovne spoznaje o svijetu koji ga okružuje, omogućuje mu razvijati mišljenje - analizu, sintezu, usporedbu, uopćavanje, pomaže razumjeti uzročno-posljedične veze, daje djetetu povratnu informaciju o ispravnosti njegovih spoznaja, uvelike podupire razvoj govora (*informativna i spoznajna slikovnica*). Zasigurno kod djeteta razvija književno-umjetnički ukus, a to je da bogati njegov rječnik, djeluje na njegove osjećaje, utječe na njegov stav i zanimanje za knjigu, te pomaže razvijanju ljubavi prema čitanju iz užitka, pokazala su brojna istraživanja (*umjetnička slikovnica*).

Obilježja kvalitetne slikovnice mogu se odrediti prema brojnim kriterijima:

- Treba odgovarati sigurnosnim zahtjevima (pri izradi nisu korištene otrovne i nepostojane boje, nema oštre rubove ili uglove);
- Treba odgovarati pedagoškim i estetskim kriterijima na koje utječu tekst, ilustracije, oprema i njihova usklađenost;
- Ilustracije trebaju biti skladnih boja i estetski vrijedne, realne kad objašnjavaju pojmove, a maštovite kad obogaćuju doživljaj;
- Tekst u slikovnici mora biti jasan, smislen, zanimljiv, pisan u duhu hrvatskog jezika (ako se radi o prijevodu), gramatički i pravopisno točan;
- Slova moraju biti dovoljno velika, po mogućnosti velika tiskana u pojmovnim slikovnicama jer će dijete sliku percipirati zajedno s tekстом;
- Ako se za njezin nastanak jamči autorskom odgovornošću (istaknuta su imena autora i ilustratora i drugih stručnjaka koji su sudjelovali u njezinu nastajanju, ne samo izdavač);
- Ako je anonimna, u njezino je podrijetlo i kvalitetu potrebno sumnjati;
- Ako je u skladu s razvojem; sposobnostima, znanjima, interesima i potrebama upravo djeteta kojemu se daje u ruke ili mu je se čita.⁴

Uloga slikovnice u govorno-jezičnom razvoju

4 Stričević, Ivanka. Dobra slikovnica – što je to? // Zrno: časopis za obitelj, vrtić, školu, 8–9 (1994) str.17.

Govorno-jezična funkcija slikovnice je da potiče i podupire razvoj fonemske i fonološke osviještenosti, razvoj, učenje i bogaćenje rječnika, upoznavanje karakteristika teksta i načina njegova funkcioniranja, te drugih predčitačkih vještina. Govorno-jezični razvoj je složen i ima bitnu ulogu u djetetovu razvoju. Govor je vještina koja uključuje glasove i značenje riječi, te slaganje naučenih riječi u rečenice koje imaju neko značenje i koje odgovaraju temi razgovora, te ima neprocjenjivu ulogu u svakodnevnom životu, odgoju, obrazovanju, te kasnije u profesionalnom djelovanju. Jezik je bogat, složen i prilagodljiv sustav. To je način kombiniranja glasova, riječi, znakova i rečenica u svrhu iskazivanja misli pojedinca i razumijevanja drugih ljudi. Predstavlja način na koji se mi, kao ljudi, socijaliziramo i učimo. Poticanje učenja jezika kod male djece iznimno je važno. Što se ranije započne s poticanjem govorno-jezičnog razvoja, to će dijete brže i bolje napredovati. Najprihvatljiviji oblik učenja govora je igra. Igra treba biti popraćena malim motoričkim radnjama i govorom jer takva govorno-motorička aktivnost, osim što je djeci zanimljiva, potiče komunikaciju, motoriku, spoznaju, govorno-jezične sposobnosti i pažnju. Kako dijete odrasta, jezik postaje središte za većinu onoga što radi. Jačaju mu se govorno-jezične vještine, bolje može izražavati svoje misli i osjećaje, objašnjavati ideje, učiti u školi i izvan nje, zastupati svoje stavove i sudjelovati u događanjima svijeta oko sebe.⁵

Faze u usvajanju jezika

Kada bebe uče materinski jezik, postoji „tihi period“ tijekom kojega gleda i sluša i može komunicirati izrazima lica i gestama, prije nego što progovori. Tijekom ovog perioda roditelji ne bi trebali siliti dijete na dijalog tjerajući ga da ponavlja riječi. Dovoljno je da govor odraslog djetetu pruži korisne prilike za usvajanje jezika. Kako odrasli koriste oblike govora prilagođene djeci da bi im olakšali učenje, dijete koristi strategije kojima uči materinski jezik. Nakon nekog vremena, ovisno o učestalosti korištenja jezika, dijete (djevojčice obično brže od dječaka) počne izgovarati jednostavne riječi ili ustaljene kratke rečenice, bilo u razgovoru ili samoinicijativno. Dijete pamti dijelove govora, točno imitirajući izgovor, a da i ne mora shvatiti da izgovara više od jedne riječi. Ova faza traje sve dok se dijete usvajajući jezik ne osjeti sposobnim stvarati vlastite rečenice. Postupno djeca nadograđuju fraze koje se sastoje od jedne zapamćene riječi kojoj dodaju riječi iz svojeg vokabulara ili zapamćenog jezičnog izraza kojem dodaju svoj vlastiti unos. Ovisno o učestalosti izloženosti i kvaliteti iskustva, djeca postupno počinju stvarati cijele rečenice. U prvim mjesecima života svakog djeteta iznimno su važni govorno-jezični poticaji. Odmah nakon rođenja dijete se vokalno sporazumijeva s okolinom (plač). Na taj način dijete obavještava majku o svojim stanjima, potrebama, te već u najranijoj fazi komunicira s njom. Igrajući se svojim govornim organima, ono počinje stvarati mnoštvo različitih glasova. Ta vokalna

⁵ Lawrence, Lynne. Montessori čitanje i pisanje: kako pomoći djetetu da nauči čitati i pisati: vodič za roditelje. Zagreb: Henacom, 2003. str. 39.

igra slična je kod svih beba, bez obzira na jezično okruženje. Nakon šestog mjeseca slušanjem glasova iz okoline djetete počinje razlikovati ugodne i neugodne, poznate i nepoznate zvukove i glasove, te reagira na njih. Daljnjim rastom i razvojem stječe sposobnost imitacije glasova, slogova, te izgovaranja prvih riječi. Vrlo brzo uči. Baza materinskog jezika usvojena je u dobi s tri godine. Time je usvojen određeni fond riječi, a djetete može kombinirati riječi u rečenice. Pravilan izgovor svih glasova trebao bi biti u potpunosti usvojen do pet i pol godina. Polaskom u školu nastavlja se usvajanje jezika, koji se uči i razvija cijeli život. Da bi djetete naučilo govoriti i ovladalo materinskim jezikom, veliku ulogu imaju roditelji. Oni potiču razvoj slušanja, razumijevanje jezika i govornu produkciju kroz interakciju sa svojim djetetom. Tijek razvoja govora i jezika vrlo je važan pokazatelj ukupnog djetetova razvoja. Rano otkrivanje i prepoznavanje odstupanja, te rana prevencija i intervencija pojačanom stimulacijom razvoja govora i ciljanim vježbama spriječiti će nastanak ozbiljnih poremećaja koji bi se mogli negativno odraziti na cjelokupni djetetov razvoj. Logopedi u tome imaju ključnu ulogu.⁶

Djeca razumiju mnogo više od onoga što uspijevaju izraziti govorom, stoga ne treba podcjenjivati sposobnost razumijevanja kod male djece. Ona su naviknuta razumijevati materinski jezik iz mnoštva sadržaja. Iako ne mogu razumjeti sve što čuju u materinskom jeziku, djeca shvaćaju srž: razumiju nekoliko ključnih riječi, a ostatak odgonetaju iz konteksta. Uz ohrabrenje, djeca će brzo upotrijebiti vještine razumijevanja „srži“ za tumačenje značenja. Djecu ne treba upozoravati na pogreške jer ih to može demotivirati. Pogreške mogu biti dio procesa shvaćanja gramatičkih pravila ili jednostavno pogreška u izgovoru. Pri učenju materinskog jezika djeca slušaju odrasle da ispravno govore, i svoj će govor ispraviti sami, kada im njihova zrelost to dopusti. Pokazalo se također da se mozak dječaka razvija drugačije od mozga djevojčica, što utječe na način na koji dječaci usvajaju jezik i koriste ga, stoga im treba omogućiti drugačija jezična iskustva i ostvarenje njihova potencijala.⁷

Prednosti ranog glasnog čitanja djetetu

Od prvog susreta s govorom djeca već mogu uživati u pažljivo odabranim slikovnicama. Ako je čitaju s odraslom osobom koja im stranice živo dočarava, djeca će brzo upamtiti kratak tekst iz slikovnice. Djeca znaju što su priče. Od najranije se dobi u govoru služe pripovjednim stilom. Upravo kroz vlastite priče o svakodnevnim iskustvima definiraju svoj identitet: svoje ideje, nade i osjećaje izražavaju kroz jezik, crteže i maštovite igre. Zajedničko čitanje slikovnica ne svodi se samo na učenje jezika, nego djetetu omogućava da, uz pomoć roditelja, proširi svoj pogled na svijet. Čitanje slikovnica s još jednom osobom djetetu omogućuje cjelovit razvoj, na razini i brzinom

⁶ Usp. Apel, Kenn. Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Lekenik: Ostvarenje, 2004. Str. 10

⁷ Usp., isto, str. 12

koja mu najbolje odgovara, uz siguran osjećaj da ga roditelji u tome podupiru. Djetetovo samopouzdanje raste s brojem pročitanih slikovnica. To se često može vidjeti iz načina na koji pristupaju nepoznatim riječima, kao i novim iskustvima općenito. Slikovnice djeci i roditeljima daju jednostavan razlog da se s materinskog jezika prebace na standardni. Roditelji koji nemaju povjerenja u svoje znanje standardnog jezika nepromjenjivi tekst slikovnica smatraju korisnim pomoćnim sredstvom. Osim toga što im daje tekst koji mogu zajedno čitati, slikovnica može pružiti i temelj na kojem se zasniva interakcija čiju razinu roditelji mogu prilagoditi razvojnim potrebama, interesima i ranije stečenom znanju svojeg djeteta. Neki su roditelji zabrinuti jer misle da uvođenje zajedničkog čitanja slikovnica kasnije neće biti u skladu s udžbenicima ili nastavnim planom koji dijete slijedi u školi. Čitanje slikovnica dodatna je aktivnost učenja koja povezuje obitelj i pomaže djetetu shvatiti da je to zabavno. Mnoge obitelji jezične izraze iz slikovnica rado uključuju u svoje svakodnevne razgovore.

Djeca treba od rođenja čitati naglas kako bi ona mogla povezati čitanje i knjige s ugodnim osjećajima, čuti zvukove, rime i riječi, koristiti svoja osjetila sluha, vida i opipa, stvarati zvukov – od gugutanja do riječi, pokazati na sliku, a osoba koja čita imenovati to što dijete pokazuje, te zatim početi razumijevati da slike prikazuju određene predmete iz njihove okoline i, na koncu, kako bi mogla uživati u glasnom čitanju.⁸

Učenje iz slikovnica

Djeca neće odmah biti spremna razgovarati o slikovnicama. Za to treba vremena. Međutim, djetetova šutnja ne znači da ono ne sluša i ne uči. Djeca obično razumiju više od onoga što mogu verbalno izraziti, i ako je čitanje knjige dobro usmjereno i zabavno, nove jezične elemente jezika usvajat će vlastitim tempom. Djeca intenzivno istražuju svijet u kojem žive i većina ih jedva čeka otkriti nešto novo o njemu, osobito ako im se to novo iskustvo predoči na ohrabrujući i zanimljiv način. Može se dogoditi da roditelji podcijene djetetovu sposobnost da pri svakom čitanju slikovnice sve više jezično napreduje. Mnogi se roditelji iznenade kad shvate da njihova djeca jedva čekaju da se i sama uključe u „čitanje“ ako ih se ohrabri da sami dovrše rečenicu ili izgovore neku u slikovnici naglašenu riječ, poput negacije „ne“ svaki put kad se pojavi u tekstu. Jednom kad djeca otkriju način na koji se mogu uključiti u čitanje, njihove se vještine nastavljaju razvijati te ona postaju sposobna upamtiti čitave rečenice, a s vremenom i sama recitiraju većinu teksta dok okreću stranice kako bi pronašla ilustracije koje odgovaraju tekstu koji izgovaraju. Mnoge su zaposlene i užurbane roditelje, kad su preskakanjem dijela teksta željeli uštedjeti na vremenu, djeca upozorila na počinjeni propust. Prag dosade malene djece razlikuje se od onog odraslih osoba. Mnoga će djeca često tražiti ponovno čitanje neke slikovnice. Roditelji na takve zahtjeve trebaju reagirati pozitivno, jer ponovljeno čitanje djeci je prirodno

8 Stričević, Ivanka. Dobra slikovnica – što je to? // Zrno: časopis za obitelj, vrtić, školu, 8–9 (1994) str.17.

potrebno kako bi razumjela značenje ili naučila novi jezik, te potvrdila i detaljnije razradila jezične elemente koje su već naučila. Jedan od razloga zašto je čitanje slikovnica s djecom tako lijepo iskustvo leži u činjenici da djeca pri prvom čitanju ilustracije promatraju kao cjeline, no pri ponovnom čitanju iste slikovnice zapažaju sitne detalje. Ilustracije mogu biti djela poznatih umjetnika u području ilustracije, a knjige mogu sadržavati i prave fotografije, ili pak novitetne trodimenzionalne papirnate skulpture. Djeci je uzbudljivo u rukama imati umjetnička djela. Uz to, slikovnice djeci pomažu pronaći smisao u vlastitom životu. Djeca mogu pažljivo promotriti emocionalne situacije sadržane u slikovnicama, što im može pomoći u razrješavanju osobnih frustracija, ili mogu otkriti uzbudljiva i maštovita iskustva koja nadmašuju njihovu dotad poznatu okolinu ili čak i snove.

Odabir slikovnica

Kvalitetna slikovnica „raste“ s djetetom. Nije svaka slikovnica primjerena svakom djetetu. S djetetovim odrastanjem i sazrijevanjem mijenja se i potreba za slikovnicom koja je u skladu s njegovim razvojem. Znamo da mlađem djetetu trebaju slikovnice bez teksta ili s vrlo malo teksta, s više slika jer mu one omogućuju učenje, uspoređivanje i povezivanje s onim što vidi u svojoj okolini. Potrebne su mu slikovnice koje predmete i pojave prikazuju što realnije jer im je svrha što vjernije prenijeti informaciju iz okoline. Nadalje, s djetetovim odrastanjem dolazi do promjena u važnosti teksta; što je dijete starije, potrebne su slikovnice s više teksta i manje slika. Od najranije dobi (dok samo sluša glas odraslog) djetetu se mogu čitati duži tekstovi jer se na taj način potiče razvoj slušne osviještenosti kod djece. U prvoj godini života djetetu su potrebne i ujedno zanimljive slikovnice koje sadrže pjesmice i brojalice. Takvim se slikovnicama podupire razvoj osjećaja za glasove, ritam i intonaciju govora. To je osnova za pravilan razvoj govora. Prikadne su pojmovne slikovnice, bez teksta ili one u kojima se uz sliku nalazi i opis predmeta ili zanimljivi stihovi (rima ne smije biti „nategnuta“), koje su izrađene od tkanine, spužve, plastike ili čvrstog kartona i mogu se, primjerice, slagati u različite oblike (likove životinja, harmonike, lepeze, kućice). Slikovnice za tu dob djeteta trebaju imati što manje detalja jer odvlače pažnju i mogu dati pogrešne informacije o predmetima i pojmovima o kojima dijete tek uči. Stručnjaci preporučuju da slikovnice kojima se žele prenijeti informacije iz okoline trebaju sadržavati što vjernije, realnije slike, najbolje s fotografijama jer preko slike dijete stječe predodžbu o realnom predmetu, kasnije pojam. To je osnova za razvoj apstraktnog mišljenja u kasnijoj dobi, no i dalje su potrebne pojmovne slikovnice. Krajem druge godine, kad dijete razumije jednostavnije radnje i problemske situacije, prikadne su slikovnice koje sadrže određenu priču koje govore o životinjama, zbivanjima u okolini, životu ljudi i djece, te sadrže jednostavnije zaplete koji su prepoznatljivi i bliski djetetu. Dijete se počinje zanimati za radnje koje prikazuju različite postupke u određenim situacijama, počinju razlikovati dobro od zla, poželjno od

nepoželjnog. Složenije priče, kao i basne, bajke i priče, prikladne su tek za stariju djecu predškolske dobi.⁹

U relevantnoj literaturi navedene su različite kategorizacije slikovnica. Odabir odgovarajuće kategorizacije slikovnica od velike je važnosti prilikom osmišljavanja načina kojim se promatra razvoj rječnika i zaključivanja kod djece predškolske dobi. Postoje razne podjele koje koriste knjižničari, izdavači i stručnjaci za dječju književnost. Proučavajući web-stranice i podjele koje izdavači primjenjuju kako bi roditeljima olakšali odabir, razlikujemo slikovnice priča, u kojima je kratak, jednostavan tekst koji uključuje dijalog i rimu, zatim informativne knjige, s kratkim tekstualnim objašnjenjima, pa knjige s pjesmicama, koje mogu sadržavati jednu dječju pjesmicu ili antologiju pjesmica. Slijede moderne knjige s kratkim tekstom i trodimenzionalnim papirnatim skulpturama i knjige koje prate određeni lik, a uz koje često dolazi lutka lika o kojemu je u knjizi riječ. Prema Martinović I., Stričević I. (2011), slikovnice, osim prema količini teksta, dijelimo i prema vrsti teksta ili sadržaja. Dijelimo ih na slikovnice poetskog tipa, slikovnice spoznajnog tipa, problemske slikovnice i na multimedijalne slikovnice.

Slikovnice u digitalnom formatu, koje u sadržaju naglašavaju složenost digitalne forme, koja uz zajedničke odlike s tradicionalnim slikovnicama uključuje animacije, interaktivne sastavnice te korištenje tehnologije, relativna su novost.

Pri određivanju primjerenosti slikovnice za određeno dijete potrebno je uzimati u obzir i individualne sposobnosti, znanja i potrebe upravo djeteta kojemu je namijenjena. Zainteresiranost djeteta za određenu slikovnicu ovisit će, pak, i o iskustvu koje ima u svakodnevnom životu, posebice u igri, a dakako, i s čitanjem, pričanjem i slikovnicama. Roditelji bi trebali odabrati knjige koje i sami smatraju zabavnima i misle da ih mogu samopouzdanom pročitati, jer entuzijazam je zarazan. Prije nego što dijete upoznaju s knjigom, roditelji bi trebali isplanirati način na koji će pročitati tekst, i pridržavati ga se pri svakom ponovljenom čitanju. Djeca će teže naučiti jezične elemente iz slikovnice ako je način čitanja svaki put drugačiji. Kako bi djeca jezik učila s uspjehom i na način koji ih motivira za daljnje učenje, iznimno je važno na početku rada sa slikovnicama odabrati one koje sadrže kratak tekst. Djeca mogu mjeriti vlastiti uspjeh, a to, uz zaslužene pohvale odraslih, pridonosi stvaranju pozitivnog stava prema zajedničkom čitanju slikovnica. Kad čitate slikovnicu s nešto dužim jednostavnim tekstom, općenito se preporučuje prvo čitanje ograničiti na dijelove u kojima se iznosi osnovni sadržaj priče. Kad dijete bude dobro razumjelo jezik sadržan u tim dijelovima, postupno se mogu dodati opisi, i to tako da roditelj pritom koristi govor prilagođen djeci. Većinu slikovnica trebalo bi odabrati tako da sadrže neke jezične elemente netom iznad djetetove razine poznavanja jezika kako

9 Čudina–Obradović, Mira. Čitanje bez muka. // Zrno: časopis za obitelj, vrtić, školu. 8–9 (1994). str. 5.

bi dijete moglo postupno s već poznatog prijeći na nova jezična znanja.¹⁰ Nakon što je roditelj s djetetom uspješno pročitao nekoliko slikovnica, vjerojatno će se u obitelji uspostaviti navika redovitog zajedničkog čitanja. U idealnom bi slučaju slikovnica trebala uključivati neke riječi ili izraze koji bi se mogli prenijeti u djetetov svakodnevni jezik, omogućujući mu tako da upotrijebi svoje prirodne vještine prenošenja jezika na različite situacije. Pri odabiru slikovnica roditelji bi trebali imati na umu i djetetov spol te u svoj izbor uključiti i knjige koje su privlačne i dječacima i djevojčicama, kako bi djeca kasnije jedna s drugima mogla razgovarati o pričama koje poznaju.

Multimedijski materijali

Neke se slikovnice prodaju u kombinaciji s CD-ROM-om ili DVD-om. Oni djeci nude drugačije iskustvo, manje intimno i pasivnije od zajedničkog čitanja slikovnica. Za temeljito učenje najbolje je slikovnicu zajednički čitati sve dok djeca većinu teksta ne nauče napamet, a tek ih onda izložiti radu s CD-ROM-om ili DVD-om. Iako zajedničkim čitanjem slikovnica stječu iznimno bogato iskustvo, prije nego što se dobro upoznaju s tekstom djeca možda neće biti spremna nositi se s glasom, ili naglaskom, koji se razlikuje od onog njihovih roditelja. Do trenutka kad za to bude spremno, dijete će vjerojatno već otkriti kako može uživati u slikovnici, i možda je već bude željelo čitati bez roditelja.

Mala kućna biblioteka

Slikovnice i knjige koje djeca već dobro poznaju trebaju stajati na njima dostupnom mjestu kako bi ih mogla uzeti kad god požele i sama sebi „čitati“ naglas. U toj fazi većina djece još nije u stanju čitati. U idealnom bi slučaju knjige trebale biti pospremljene tako da im bude vidljiva naslovnica – manje je vjerojatno da će djeca u ovoj dobi posegnuti za knjigom kako bi je listali ako vide samo njezin hrbat. Kućnu biblioteku trebalo bi skupljati od prve djetetove slikovnice. Vrlo je moguće da će nemogućnost čitanja teksta u slikovnici ili u knjizi iz kućne biblioteke u nekoj fazi djelovati demotivirajuće na dijete. U početnim je fazama učenja čitanja iznimno važno održati stav: „Ja to mogu.“ Ako suprotnom stavu date priliku da se razvije, za njegovu će promjenu biti potrebno mnogo vremena i ohrabivanja. Stoga vraćanje na prve slikovnice koje imaju riječ uz pojam, jednostavne rečenice otisnute tiskanim slovima, u ovakvim slučajevima djeluje kao dobar motiv.

10 Usp. Čudina-Obradović, Mira. *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještine čitanja*. Zagreb: Školska knjiga, 2003. Str 49

Odabрати vrijeme za čitanje

Kako bi zajedničko čitanje bilo uspješno, važno je pripremiti dijete na redovito odvajanje vremena za knjigu. Djeca moraju znati da je to vrijeme u kojem se mogu udobno priviti uz roditelje i biti sigurni da će se roditelji usredotočiti samo na njih i zajedničko čitanje. Vrijeme za knjigu može biti posebno odvojeno vrijeme koje uključuje i druge aktivnosti. Najbolje bi bilo da svaki dan, ili barem svaki radni dan, odvojite vrijeme za čitanje slikovnice jer česta kratka izloženost jeziku dalje bolje rezultate. Trajanje može varirati od preporučenih petnaest minuta do dužih razdoblja, ovisno o djetetovoj spremnosti i njegovu raspoloženju određenog dana. Redovito ponavljanje zajedničkog čitanja djetetu daje osjećaj sigurnosti i znači mu nešto čemu se može veseliti. Dobro je s djetetom podijeliti odluku o izboru slikovnica koje ćete zajedno čitati jer vam djetetove želje mogu odati njegove emocionalne ili jezične potrebe. Dijete je najbolje upoznati s novom slikovnicom nakon što je uspješno počelo „čitati“ druge slikovnice. Najbolje je pričekati vrijeme kad su i dijete i roditelj dobro raspoloženi.

Uloga roditelja

U početnim fazama čitanja djeca za dobivanje informacija potpuno ovise o onome što im pročitaju odrasli, ali i o interakciji s njima. Kako dijete napreduje i samo počinje sudjelovati u čitanju, uloga roditelja postupno se smanjuje. Kad djeca tekst nauče napamet i budu u stanju slikovnicu „čitati“ naglas, bilo samima sebi ili drugima, uloga roditelja svodi se na ispravljanje pogrešaka i pohvale za uspjeh. Tijekom cijelog procesa roditelji su ti koji oblikuju iskustva kojima je dijete izloženo, i pažljivo prate svoje dijete kako bi otkrili koji je stupanj vještine čitanja doseglo i uočili mjesta na kojima mu treba dodatna pomoć. Cijeli se ciklus ponavlja sa svakom novom slikovnicom, ali njegovo se trajanje smanjuje kako djetetovo poznavanje jezika raste.¹¹

Igra - listanje knjiga

Listanje knjiga je oblik igre u kojoj djeca sama provode vrijeme s knjigom, okrećući stranice po svojoj volji. Kao i drugi oblici samoinicijativne igre, ovo je važan dio učenja jer dijete na ovaj način ima vremena vratiti se onome što je željelo ponovno pogledati, i naučeno utvrditi na razini i brzinom koja mu najbolje odgovara, a ne na način koji određuje roditelj. Malenoj djeci treba omogućiti da „čitaju“ članovima šire obitelji jer ona prirodno drugima žele pokazati svoje sposobnosti. Osim toga, to je i jedan oblik igre. Ostvareni uspjesi djeluju motivirajuće i djetetu pomažu potvrditi uvjerenje da je čitanje knjige aktivnost koju članovi obitelji očekuju i u kojoj uživaju. Malena djeca žele ugoditi roditeljima i zabavljati se s njima.

¹¹ Čudina–Obradović, Mira. *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Zagreb: Školska knjiga, 2003. Str.34

Zajedničko čitanje i materinski jezik

Djetetova jezična razina kako u materinskom, tako i u standardom jeziku, utjecat će na to koliko roditelji prilagođavaju svoj govor djeci. U prvih nekoliko zajedničkih čitanja nove slikovnice roditelji trebaju imati na umu sljedeće:

- Neka dijete sjedi blizu da bi vidjelo način na koji roditelj miče usnama kako bi proizveo zvuk, te način na koji izražava uzbuđenje i osjećaje; to olakšava razumijevanje.
- Treba čitati tempom koji odgovara djetetu, dopuštajući mu da ilustracije gleda koliko god mu je to potrebno. Malena su djeca naviknuta dobivati vizualne informacije koje im pomažu razumjeti značenje. Kad završe s gledanjem slike, djeca to često roditeljima daju do znanja okretanjem glave prema roditelju koji čita.
- U čitanje unesite izražajne elemente i, ako je moguće, popratite ga nekim pokretom jer fizičko uključivanje u čitanje pomaže pri pamćenju jezičnih elemenata.
- Pri čitanju koristite različite glasove za zvukove životinja i likove poput ljutitog djeda. Djeca vole oponašati načine karakterizacije i prenositi ih u vlastiti način „čitanja“ naglas.
- Dok čitate, prstom pokazujte svaku riječ kako bi dijete što bolje razvijalo vodoravno kretanje očiju te postalo svjesno oblika riječi.
- Ohrabrujte djetetovo uključivanje u čitanje tako da mu dopustite da dovrši rečenice ili oponaša glasanje životinja ili zvuk prometnog sredstva.
- Kad završite s čitanjem, zatvorite knjigu i nekoliko sekundi ništa ne govorite. Dijete je možda još u svojem imaginarnom svijetu i treba vremena prije nego što ga bude spremno napustiti.
- Postavljanje previše pitanja o knjizi može uništiti čaroliju. Obitelji koje zajedno čitaju često uvide da djeca, kad su za to spremna, s njima na materinskom jeziku razgovaraju o knjigama koje su zajedno čitali na standardnom jeziku.
- Ako djeca upotrijebe riječ ili izraz iz materinskog jezika – a to se obično događa jer tu riječ još nisu naučila na standardnom jeziku, ili su je zaboravila – ne govorite ništa o tom miješanju jezika i cijeli im izraz ponovite na standardnom. Većinom će zapaziti i upamtiti taj izraz, i u kasnijoj ga prilici dobro upotrijebiti.¹²

12 Čudina–Obradović, Mira. Kad kraljevna piše kraljeviću. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji, 2000. (Zagreb:Grafa), str. 207

Kada dijete uči čitati

Roditelji se ponekad zabrinu kad njihovo dijete, koje dobro govori na materinskom jeziku, želi početi odgonetati riječi iz slikovnica. Boje se kako će to jednog dana funkcionirati u školi. Formalno učenje čitanja ne treba miješati s čitanjem slikovnica iz zadovoljstva. Ako djeca pokazuju želju za tim da samoinicijativno nauče čitati, roditelji bi trebali ohrabrivati entuzijazam koji pokazuju i u tome im pomoći. Mogu početi tako da ih počnu upoznavati s malim slovima abecede navodeći glasove (zvuk), a ne nazive slova. Najlakši su suglasnici (na primjer b, d, m, t). Kada dijete bude poznavalo neke glasove, pokažite mu slova koja odgovaraju tim glasovima kad se nađu na početku riječi, naglašavajući pritom zvuk prvog slova. Kad dijete nauči glasove koji prate mala slova (suglasnike i jednostavne samoglasnike), pored svakog malog uvedite veliko slovo, ponavljajući odgovarajući glas. S obzirom na to da djeca tekst već znaju napamet i znaju gdje trebaju tražiti, ubrzo počinju prepoznavati oblik jednostavnih riječi. Zamolite ih da istu riječ potraže u drugim dijelovima teksta i nastavite dalje proširivati tu igru. Mnoga djeca koja su već naučila čitati na materinskom jeziku uskoro shvate načela po kojima funkcionira jednostavno dekodiranje i spontano u tekstu nastave prepoznavati druge kratke riječi. Neka djeca sama nauče čitati tekst koji već znaju recitirati, osobito ako se radi o dječjoj pjesmici. Upotrebljavaju niz strategija kako bi tekst dekodirali, a moguće praznine popunjavaju pogađanjem dok tekst dobro ne nauče napamet. Mnoga djeca koriste te strategije od ranog djetinjstva kako bi iščitala zaštitne znakove poznatih proizvoda. Pohvalite djetetov trud da pročita tekst, no budite svjesni da se radi o čitanju ograničenog opsega koje se temelji na tekstu koji dijete već zna napamet.

Ograničena ili ne, sposobnost da pročitaju neki tekst djecu snažno motivira i važan je korak na putu prema tečnom čitanju. Svako iskustvo čitanja na zabavan način, bez pritisaka, u ovoj ranoj dobi, u kojoj se oblikuju stavovi koji će mladu osobu pratiti čitav život, može pridonijeti razvoju pozitivnog stava i ljubavi prema jeziku i knjigama.¹³

Kako funkcionira djetetovo razumijevanje

Malena djeca neprestano dekodiraju svoju okolinu i otkrivaju smisao svojeg materinskog jezika, što često uključuje mnoštvo novih jezičnih elemenata, osim ako ne razgovaraju o svojoj dnevnoj rutini. Djeca su vrlo vješta u otkrivanju bita onoga što im je rečeno i reagiranju na to. Djeca kao polazište uzmu riječi koje razumiju, a ostatak značenja nadopune iz konteksta i govornikova jezika tijela, očiju i izraza lica. Pri čitanju slikovnica pomoć pri otkrivanju značenja mogu im osigurati ilustracije. Na početku čitanja slikovnica roditelji će, kako bi olakšali i ubrzali razumijevanje djetetu, možda radije „prevesti“ nepoznatu riječ ili izraz iz standardnog na materinski jezik. Međutim,

¹³ Čudina–Obradović, Mira. *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. god. života*. Zagreb, Školska knjiga, 1995. str. 16–17

to je bolje ponuditi samo jednom, i to na primjer šaptom, kako bi se naznačilo da je ono što je izrečeno prijevod, a ne dio teksta. Djeca brzi prijevod lako razumiju. No ako znaju da će im roditelji nastaviti prevoditi svaki put kad budu zajedno čitali, neće se truditi upamtiti novu riječ.

Kulturološko značenje slikovnice

Slikovnice koje su ilustrirali zavičajni umjetnici često odražavaju situacije i navike tipične za kulturu i društvo određenoga kraja. U slučajevima kad se one jako razlikuju od onih na koje je dijete naviklo, roditelji moraju biti spremni pružiti dodatna objašnjenja na materinskom jeziku. Pojedini stručnjaci, pedijatri, logopedi, knjižničari, kroz različite oblike, programe i akcije, udruženi u zajedničkoj misiji pomažu roditeljima, zajednici i društvu u cjelini u ostvarivanju cilja, a to je razvijanje pismenosti kao prioriteta današnjeg vremena.

Poticaaj zavičajnom govoru. Prvi rođendan kampanje *Čitaj mi!*

Međunarodni dan dječje knjige i prvi rođendan nacionalne kampanje *Čitaj mi!* obilježen je akcijom *Čitamo zajedno – zavičaj u našim srcima*, i to isticanjem važnost zavičajne dječje knjige i zavičajnih autora, jer tri narječja hrvatskoga književnoga jezika vrelo su izričaja, inspiracije, stvaralaštva, a upravo zavičajna književnost namijenjena djeci ističe se spontanošću i neposrednošću. Želja je bila da knjižnice diljem Hrvatske predstave zavičajne knjige i zavičajne autore i slikovnice na zavičajnom dijalektu s ciljem isticanja i očuvanja kulturne baštine i zavičajne pismenosti u slikovnici.

- Obiteljsko čitanje na zavičajnom jeziku – čitaju i pričaju mame, tate, djedovi, bake i drugi članovi obitelji na dijalektu – „Knjižnice – čuvarice tradicije” – izložba zavičajnih slikovnica i/ili zavičajnih autora
- Gostovanja zavičajnih autora u knjižnici i čitanje naglas djeci.

Zaštićeni govori

Svakako treba spomenuti da se govori Bednje, Huma na Sutli, Siča, Starih Perkovača, Vidonja, Žminja, zadarskih Arbanasa, otoka Suska, dubrovački govor, grobnički i istrorumunjski govori te kajkavski donjosutlanski (ikavski) dijalekt nalaze na popisu zaštićenih nematerijalnih dobara Republike Hrvatske. To su sredine koje bespogovorno njeguju svoj materinski jezik.

Stručnjaci tvrde da je znanje materinskog jezika vrlo važno pri formiranju mišljenja. Istraživanja su pokazala da osoba koja nije svladala svoj materinski jezik ima problema s učenjem ne samo drugih jezika, nego i s učenjem uopće. Obrazovni sustavi

širom svijeta i internet zanemaruju tisuće jezika, što ugrožava i bogatstvo ljudskog znanja. Bogatstvo hrvatskoga jezika jest u različitim idiomima, ali treba osvještivati da je hrvatski jezik kao standardni i jedan od europskih jezika. Zabrinjava podatak da je među 33 ugrožena europska jezika, odnosno ona koja su u procesu izumiranja, na popisu zemalja u kojima će uskoro nestati pojedini jezici (narječja i dijalekti) – uz Bugarsku, Italiju, Grčku, Finsku, Norvešku i Letoniju – i Hrvatska. *Stoga je nužno stalno podsjećanje čovječanstva na niz moralnih i praktičnih obaveza kojima može očuvati lingvističku raznovrsnost kao jedno od najvećih bogatstava koje nam je prošlost ostavila.*

Zaključak

Iz svega je vidljivo kako upravo slikovnica može imati važnu ulogu i utjecaj na razvoj dječjega govora. Slikovnica je prva knjiga s kojom se dijete susreće. Ona ima brojne funkcije koje korespondiraju s potrebama u predškolskoj i školskoj dobi. Uloga slikovnice u dječjem razvoju je učiti dijete jeziku i govoru, vježbati zapažanje i razvijati maštu pomoću ilustracija te učiti dijete moralnim načelima jer slikovnica je, osim što je sredstvo zabave, također sredstvo odgoja i obrazovanja. U usvajanju rječnika snažno se očituju individualne razlike među djecom. Tako neka djeca prvu riječ izgovore s deset mjeseci, druga mnogo kasnije, isto je i s rječničkim obrascem. Treba voditi računa o rječniku u tekstu u odnosu na djetetov rječnik. Poznato je da funkcije koje slikovnica razvija pretpostavljaju određenu razinu njezine kvalitete. Ta činjenica upućuje na promišljanje o tome kakva slikovnica mora biti da bi ostvarila svrhu postojanja. Poznato je i to da je u svijetu već ustaljena praksa da se u nastajanje slikovnice, osim autora teksta i ilustratora, uključuju i stručnjaci kao što su pedagozi, psiholozi, lingvisti, knjižničari, logopedi i dr., dok u Hrvatskoj to još uvijek nije praksa. Udružen rad stručnjaka različitih znanstvenih i umjetničkih područja svakako bi bio znatan doprinos kvaliteti. Analiza do sada provedenih istraživanja koja su za temu imala interaktivno korištenje ukazuje na prevladavajuće pitanje prednosti i učinkovitosti interaktivnog načina korištenja slikovnica. Slikovnice su tradicijski sagledavane kao idealno okruženje za razvoj jezika i razumijevanja, koje zbog svoje otvorenosti osigurava i cjelovit razvoj djeteta predškolske dobi. U razmatranjima uloge slikovnica uočljivo je da se različiti oblici slikovnica mogu koristiti na brojne načine, tako da se i slikovnice koje nemaju interaktivne sastavnice mogu koristiti na interaktivan način. Slikovnica kao žanr, bez obzira na vrstu i način izvedbe, podrazumijeva različite načine korištenja. Najčešći je način korištenja slikovnica situacija u kojoj su odrasla osoba i dijete, zatim više korisnika u isto vrijeme, na primjer skupina djece, te da je koristi jedan korisnik uz, na primjer, crtanje koje se vezuje uz sadržaj slikovnice, usporedno s čitanjem slikovnice, što uvelike olakšava praćenje priče, ali i učenje kroz različite osjete. Preporuke za odrasle osobe koje biraju slikovnice za djecu prvenstveno se odnose na potrebu promišljanja podrške koju dijete treba imati prilikom čitanja slikovnice. Korisnost slikovnice i njezin utjecaj na razvoj djeteta je izniman, osobito kad je u pitanju govor.

Literatura

- Apel, K. Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Lekenik: Ostvarenje, 2004.
- Bedić, K. Razvoj dječjeg govora. // *Suvremena lingvistika*. (1982-1983), 23-24, str. 37-46.
- Blaži, D. Utjecaj okoline na razvoj govora u djece // *Defektologija*. 30 (1994), 2, str. 153-160.
- Čudina-Obradović, Mira. Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. god. života. Zagreb, Školska knjiga, 1995.
- Čudina-Obradović, Mira. Kad kraljevna piše kraljeviću. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji, 2000. (Zagreb:Grafa)
- Čudina-Obradović, Mira. Čitanje bez muka. // *Zrno: časopis za obitelj, vrtić, školu*. 8-9 (1994).
- Dijagnostički komplet za ispitivanje sposobnosti govora, jezika, čitanja i pisanja u djece : priručnik / Jadranka Bjelica i Ilona Posokhova ; [ilustracije Ilona Posokhova, Zoja Kružkova]. Lekenik : Ostvarenje, 2001.
- Dryden, Gordon. Revolucija u učenju: kako promijeniti način na koji svijet uči. Zagreb: Educa, 2001.
- Greenspan, S.I. Program emocionalnog poticanja govorno-jezičnog razvoja: intenzivni program za obitelj, terapeute i edukatore. Lekenik: Ostvarenje, 2004.
- Horga, D.: Perceptivni spektar glasova. // *Defektologija* 24 (1988) 1; str. 17 - 41.
- Herljević, I. ; Posokhova, I. Govor, ritam, pokret. Buševac: Ostvarenje , 2007.
- Kuvač, J. Metodologija istraživanja dječjeg jezika. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2007.
- Lawrence, Lynne. Montessori čitanje i pisanje: kako pomoći djetetu da nauči čitati i pisati: vodič za roditelje. Zagreb: Henacom, 2003.
- Martinović I., Stričević I., Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu, Libellarium, IV, 1 (2011): 39 – 63.
- Neill, S. Neverbalna komunikacija u razredu. Zagreb: Educa, 1994.
- Posokhova, I. Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece: priručnik za roditelje. Zagreb: Ostvarenje, 2008.
- Rijavec, M. Neverbalna komunikacija: jezik koji svi govorimo. Zagreb: IEP: VERN ; [Karlovac] : D2, 2002
- Stančić, V. Jezik, govor, spoznaja. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1994.
- Stančić, V. Specifične kognitivne sposobnosti za razvoj govora // *Govor*. 3 (1986), 2 , str.69-76.
- Stričević, I. Dobra slikovnica - što je to? // *Zrno: časopis za obitelj, vrtić, školu*, 8-9 (1994)
- V. Krajnović, J. Bačurin, M. Dobrojević, M. Robotić. Procjena i poticanje motoričko-perceptivnih i govornih sposobnosti. Zagreb : Školska knjiga, 2004.
- V. Stančić, M. Ljubešić. Jezik, govor, spoznaja. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1994.
- Vasta, R. Dječja psihologija: moderna znanost. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005.
- Vodopija, I. Dijete i jezik : od riječi do SMS-a. Osijek : Matica hrvatska, Ogranak Osijek , 2007.
- Vuletić, D. Izgovor u dječaka i djevojčica. // *Defektologija*, 20 (1984) 1-2;; str. 41 - 50.

Snježana Berak diplomirala je predškolski odgoj na Pedagoškoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu. Informacijske znanosti diplomirala je 2012. godine na Sveučilištu u Zadru. Voditeljica je igraonice u Narodnoj knjižnici *Petar Preradović* Bjelovar. Od 2014. prva je potpredsjednica, a od 2016. je predsjednica Hrvatskog čitateljskog društva. Jedna je od koordinatorica prve nacionalne kampanje za poticanje glasnog čitanja djeci od najranije dobi *Čitaj mi!.* Područje njezina interesa je rani razvoj djeteta i čitanje, poticanje čitanja od najranije dobi, razvijanje čitalačkih navika u djece, rad s bebama, malom djecom i njihovim roditeljima, rad s predškolskom djecom, razvijanje knjižnične kulture kod predškolaca, promocija kvalitetne književnosti za djecu, ukazivanje na kvalitetnu knjigu i ilustraciju, knjiga kao pomoć u odnosima djece i roditelja, približavanje književnومjetničkih tekstova najmlađim čitateljima, rad s djecom s teškoćama, rad s roditeljima i čitanje kao dio odgoja djeteta, okupljanje i uključivanje svih stručnjaka u zajedničkom cilju promicanja čitanja.

Dobitnica je priznanja regionalnog Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja za doprinos knjižničarskoj struci i Godišnje nagrade za promicanje prava djeteta Ministarstva socijalne politike i mladih Republike Hrvatske, na temelju aktivnosti i projekata koje je pokrenula i koordinirala u 2014. godini.